ČLANI WINKLERJEVE OPERATIVNE SKUPINE V TRSTU

dr. Jernej Vidmar

V prejšnji številki sem predstavil vseh pet slovenskih udbovcev, ki so 31. avgusta 1947 med Kobaridom in Robičem ugrabili liberalnega politika, novinarja, člana Slovenske demokratske zveze v Gorici Andreja (Slavka) Uršiča iz Kobarida. Podrobneje sem predstavil Verija Winklerja iz Gorice (roj. leta 1917 v begunstvu v Žubini, umrl v Torontu leta 1984), krajše pa Franca Špacapana - Črta (Ozeljan, 1923), Alberta Dovgana - Vinka (Šembije, 1927, umrl leta 1982), Neva Pahorja (Prvačina, 1925) in Leopolda Furlana - Dečka (Prvačina, 1925).

V tem članku predstavljam delovanje teh ljudi v Trstu in okolici zlasti od junija 1945 do srede leta 1947, ko so bili člani širše oznovske oz. udbovske operativne skupine, ki je izvajala sabotažne akcije v Trstu in okolici, ki so vključevale tudi ugrabitve in likvidacije političnih beguncev ter drugih nasprotnikov v coni A.

Člani Winklerjeve sabotažne skupine

Operativni oznovski skupini obveščevalcev in saboterjev, ki so bili večinoma vsi Primorci, je poveljeval Veri Winkler - Aleks (tudi Judež). Winkler je bil poslan v Trst maja 1945 iz Beograda, po vrnitvi iz šole NKVD-ja v Moskvi.

Po umiku jugoslovanske vojske iz Trsta 12. junija 1945 je ostal v mestu in bil vodja obveščevalnega centra za mesto Trst. Bil je načelnik Ozne za Primorsko. V njegovi operativni skupini je deloval kot obveščevalec Franc Špacapan - Črt, ki je bil Winklerjeva desna roka. Z Winklerjem je sodeloval tudi obveščevalec Franc Braniselj - Ciril. Med obveščevalci sta bila še tržaška trgovca Franc Udovič in njegov sin Stojan. S skupino so sodelovali tudi Vlado Macarol in drugi.

V sabotažni skupini pa so bili Albert Gruden - Blisk, ki je bil vodja sabotažne skupine, Albert Dovgan - Vinko, Leopold Furlan - Dečko, Nevo Pahor, Alojz Jurca, Ivan Hrvatič, Marcel (Marčelo) Kralj - Slovenko, Danilo Pertot, Oskar Petelin, neki Lesjak, neki Kovač iz Gorice, neki drug Slovenko (leta 1952 je bil upravnik »bufeta« na bloku Rdeča hiša v Rožni dolini pri Novi Gorici), neki Boris (verjetno Boris F., ki je bil v začetku 50. let partijski sekretar v tovarni pohištva Edvard Kardelj – pozneje Meblo – v Novi Gorici) in drugi.

Del udbovskega dokumenta o Danilu Pertotu, sabotažni skupini v Trstu in njegovem mnenju o Veriju Winklerju (vir: Arhiv Republike Slovenije, SI AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve, t. e. 2965, dosje 9134, Veri Winkler)

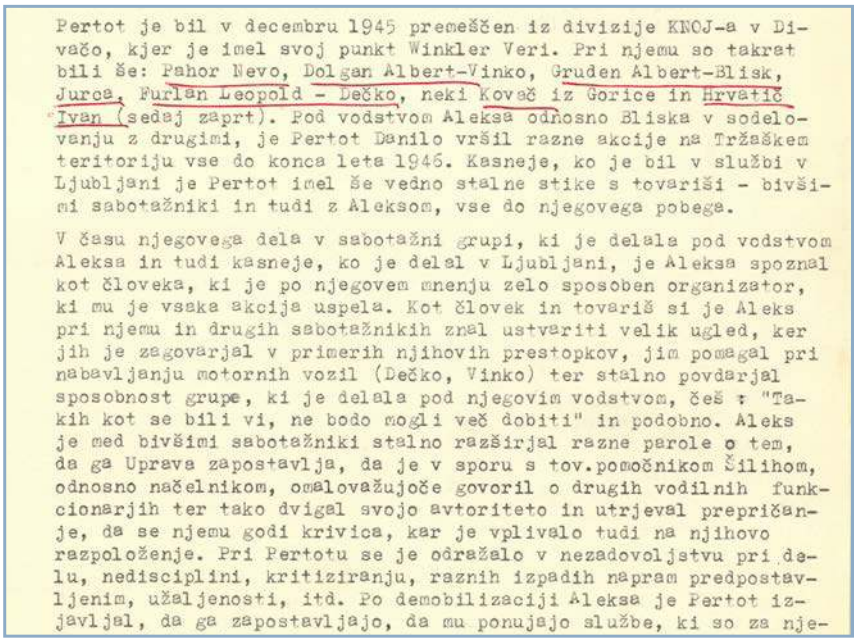

Pertot je bil v decembru 1945 premeščen iz divizije KNOJ-a v Divačo, kjer je imel svoj punkt Winkler Veri. Pri njemu so takrat bili še: Pahor Nevo, Dolgan Albert-Vinko, Gruden Albert-Blisk, Jurca, Furlan Leopold - Dečko, neki Kovač iz Gorice in Hrvatič Ivan (sedaj zaprt). Pod vodstvom Aleksa odnosno Bliska v sodelovanju z drugimi, je Pertot Danilo vršil razne akcije na Tržaškem teritoriju vse do konca leta 1946. Kasneje, ko je bil v službi v Ljubljani je Pertot imel še vedno stalne stike s tovariši - bivšimi sabotažniki in tudi z Aleksom, vse do njegovega pobega.

V času njegovega dela v sabotažni grupi, ki je delala pod vodstvom Aleksa in tudi kasneje, ko je delal v Ljubljani, je Aleksa spoznal kot človeka, ki je po njegovem mnenju zelo sposoben organizator, ki mu je vsaka akcija uspela. Kot človek in tovariš si je Aleks pri njemu in drugih sabotažnikih znal ustvariti velik ugled, ker jih je zagovarjal v primerih njihovih prestopkov, jim pomagal pri nabavljanju motornih vozil (Dečko, Vinko) ter stalno povdarjal sposobnost grupe, ki je delala pod njegovim vodstvom, češ : "Takih kot se bili vi, ne bodo mogli več dobiti" in podobno. Aleks je med bivšimi sabotažniki stalno razširjal razne parole o tem, da ga Uprava zapostavlja, da je v sporu s tov.pomočnikom Šilihom, odnosno načelnikom, omalovažujoče govoril o drugih vodilnih funkcionarjih ter tako dvigal svojo avtoriteto in utrjeval prepričanje, da se njemu godi krivica, kar je vplivalo tudi na njihovo razpoloženje. Pri Pertotu se je odražalo v nezadovoljstvu pri delu, nedisciplini, kritiziranju, raznih izpadih napram predpostavljenim, užaljenosti, itd. Po demobilizaciji Aleksa je Pertot izjavljal, da ga zapostavljajo, da mu ponujajo službe, ki so za nje-

Delovanje že pri VOS-u leta 1944

Mnogi od zgoraj navedenih so kot člani VOS-a delovali v Trstu že od leta 1944. V Trst jih je spravil Vidko Hlaj. Tako so leta 1944 kot vosovski obveščevalci delovali Franc Špacapan - Črt, Franc Braniselj - Ciril in Mirko Žerjal. Bila je tam tudi skupina kurirk. Sodelovali so s sabotažnima skupinama, ki sta delovali med Borštom in Trstom.

V prvi sabotažni skupini, ki jo je vodil Marcel Kralj - Slovenko, so bili Leopold Furlan - Dečko, Nevo Pahor, Stojan (verjetno Evald Antončič - Stojan, padel v Lonjerju). Odgovorni so bili Dušanu Munihu - Darku (padel v Borštu), ki je bil komandant sabotažnih skupin v Trstu, kasneje pa Oskarju Petelinu.

V drugi skupini, ki jo je vodil Danilo Pertot, so bili Albert Dovgan - Vinko, Pavle (verjetno Pavel Petvar - Pavle, padel v Lonjerju), Radivoj (verjetno Angel Masten - Radivoj, padel v Lonjerju). S to skupino so bili povezani še Emil Gombač, Franc Marušič in drugi.

Zbirali so podatke o vojaški moči okupatorja in politične podatke o prebivalstvu ter se spopadali z nemškim okupatorjem.

»Nekateri pa so že med vojno in v mesecu maju 1945 izvrševali izvensodne likvidacije civilistov in celo nekaterih partizanov, katerih trupla so nato odvrgli v kraška brezna.«

Nekateri pa so že med vojno in v mesecu maju 1945 izvrševali izvensodne likvidacije civilistov in celo nekaterih partizanov, katerih trupla so nato odvrgli v kraška brezna. Za nekatere od teh umorov so bili v času Zavezniške vojaške uprave tudi sojeni. Na »lonjerskem procesu«, ki je bil spomladi leta 1947 pred porotnim sodiščem v Trstu proti osmim partizanom, obtoženim izvensodnih umorov, sta bila med drugimi Pertot in Gombač obtožena, da sta skupaj z nekima Pavlom in Vinkom (Albert Dovgan) 2. januarja 1945 aretirala in umorila dva partizana, Karla Žerjala in Rudolfa Zuljana. Morilci so trupli odvrgli v jamo pri Gropadi. Oba sta bila sicer zaradi pomanjkanja dokazov oproščena, je bil pa Pertot zaradi drugih dveh umorov in kraje predmetov usmrčenih obsojen v odsotnosti na 30 let zapora. V sodnih aktih se omenja »Pertotova banda«.

Na istem procesu je sodišče sodilo tudi bivšemu partizanu Francu Udoviču, ki je bil obtožen, da je naročil umor svojega nekdanjega trgovskega družabnika Marcela Savija in Gizele Cijan, katerih trupli sta bili vrženi v jamo 23. maja 1945. Udovič je bil zaradi pomanjkanja dokazov oproščen.

Gibanje Winklerjevih operativcev med cono A in cono B (Kozino, Dekani, Trstom in Divačo)

Nekako od junija 1945 so bili člani oznovske sabotažne skupine najprej nastanjeni na Kozini v predzadnji hiši na levi strani ceste v smeri proti Trstu. Winkler je iz Trsta z navodili za akcije prihajal z avtom. Včasih se je z nekaterimi saboterji dobival tudi v Trstu.

Oktobra 1945 so se vsi člani sabotažne skupine preselili v Dekane v neko vilo sredi vasi. V Dekanih se je nato skupina razdelila. Nekaj članov je odšlo v Dolenjo vas pri Senožečah, Blisk pa v Divačo. Po pričevanju Marcela Kralja so januarja 1946 v Trst odšli Leopold Furlan - Dečko, Albert Dovgan - Vinko, Nevo Pahor, Albert Gruden - Blisk, Marcel Kralj. Zaradi delovanja v ilegali saboterji v Trstu niso imeli stalnega bivališča. Winkler jim je naloge za akcije prenašal preko Alberta Grudna in Alberta Dovgana. Z njima se je včasih sestajal tudi v mestnem parku.

Winkler je do spomladi 1946 stalno prebival v Trstu, kjer je menjaval nastanitve. Maja 1945 je imel svoj sedež v Ul. Rossetti. Po umiku jugoslovanske armade je ostal v ilegali v Trstu in kot šef obveščevalnega centra za mesto Trst imel sedež nekje pri kamnolomu Faccanoni v gradiču, kjer je živel neki Jud in kjer je imel VOS že med vojno bunker. Oznovske (udbovske) dolžnosti je vršil pod krinko, da je dopisnik Tanjuga. Po pričevanju Franca Špacapana, s katerim je Winkler po 12. juniju 1945 v ilegali Trstu preživel največ časa, je Winkler nekaj časa stanoval pri trgovcu Ščuki v Ul. Boveto pri železniškem mostu. K njemu so zahajali obveščevalci Franc Braniselj - Ciril, Janez Lužnik, Bor (leta 1952 je bil v Beogradu), Franc Kavčič - Veljko (leta 1955 je postal direktor tovarne klobukov Šešir v Škofji Loki in kasneje direktor podjetja Jugoinspekt v Ljubljani), Janez Pretnar in drugi.

Kasneje je Winkler skupaj s Špacapanom živel v četrti hiši od kamnoloma Faccanoni proti Bazovici, ki je imela bunker. Tam sta živela vse do preselitve v Divačo spomladi 1946. Z njima je živela oznovka Kristina Biščak - Lidija. Gostilno pri kamnolomu so uporabljali kot »javko« za dobavo hrane, za kar sta vedela lastnik gostilne in služkinja. V zadnji hiši levo proti Bazovici pa je stanoval Jože Krpan - Maks, ki je imel radijsko postajo. V tej hiši so imeli že med okupacijo bunker, kamor so zahajali vsi sabotažniki in člani VOS-a.

Spomladi 1946 so se Winkler in drugi udbovci zaradi nevarnosti razkritja iz Trsta umaknili v Divačo, kjer je center še naprej vodil Winkler. Center v Divači je deloval do srede leta 1947, ko je bil ukinjen in je večina članov Winklerjeve skupine odšla v Ljubljano.

Winklerjevo obveščevalno delo v Trstu

Winkler je imel v Trstu dobro pokrito obveščevalno mrežo. Sestajal se je s številnimi obveščevalci, tudi z Nikom Kavčičem, Tonetom Tratnikom itd. »Vrboval« je številno »agenturo«. Svoje agente je imel infiltrirane tudi v Slovenski demokratski zvezi (Ferdo Klembas) in celo med Anglo-Američani. Leta 1950, ko je bil že pri Udbi v Ljubljani, se je pohvalil, da je preko svojih agentov v Trstu iz uradov Anglo-Američanov dobil, kar je hotel.

Nekega agenta naj bi za neke pomembne tajne naloge pridobil (podkupil) tako, da mu je dal zlato cigaretno dozo in nov avto chevrolet. To naj bi mu izročil z odobritvijo ministra, ki naj bi ga pri tem samo vprašal, če je stoprocentno prepričan v uspeh akcije. Ko mu je Winkler odgovoril pritrdilno, naj bi minister odprl blagajno, iz nje vzel zlato cigaretno dozo in mu jo dal ter rekel: »Vzemi v avtoparku dva avtomobila mercedes, ju prodaj in kupi chevroleta in ga daj agentu.«

Udba je imela na voljo precej avtomobilov, ki jih je pridobila tudi s krajo. Leta 1945 so samo Winklerjevi saboterji odpeljali iz Trsta v Jugoslavijo večje število ukradenih luksuznih avtomobilov znamke Fiat 1100, Fiat 1500, Lancia Augusta, Chevrolet in druge. Nekatere avtomobile so Winklerjevi sabotažniki uporabljali tudi pri ugrabitvah političnih nasprotnikov v Trstu in jih z njimi vozili v Jugoslavijo.

»Winkler je imel v Trstu dobro pokrito obveščevalno mrežo. Sestajal se je s številnimi obveščevalci.«

Med člani sabotažne skupine je imel Winkler velik ugled. Vodil je vse akcije. Veljal je za zelo sposobnega organizatorja, ki mu je vsaka akcija uspela.

Ugrabitve in likvidacije v Trstu in okolici, za katere arhivski viri potrjujejo, da jih je izvedla Winklerjeva sabotažna skupina

Podatke o ugrabitvah in likvidacijah nam nudi podpisana izjava v »dosjeju Winkler«, pisana na dveh straneh, ki sta jo 2. avgusta 1952 podala Franc Špacapan in Albert Dovgan na Udbi v Ljubljani med preiskavo o Winklerjevem pobegu v Trst. Gre za udbovski interni dokument. V njej so popisane ugrabitve nekaterih slovenskih političnih beguncev, ki so se iz notranjosti Slovenije pred komunizmom umaknili v Trst in druge kraje cone A, ter likvidacije komunističnih aktivistov, ki so jih Winklerjevi možje umorili, ker so jih imeli za dvojne agente. Morili so tudi svoje nekdanje sodelavce. Dokument sem že delno predstavil v prejšnji številki, ko sem pisal o ugrabiteljih Andreja Uršiča. Prinaša pa naslednje.

Jeseni leta 1945 so Winklerjevi oznovci pripravili načrt za ugrabitev gospodarstvenika in domobranskega obnovitelja slovenskega šolstva na Primorskem dr. Ivana Martelanca, bivšega oficirja primorskih domobrancev Izidorja Martinjaka in odvetnika, predvojnega državnega poslanca SLS in ključnega predstavnika medvojne Slovenske zaveze Miloša Stareta. Po načrtu naj bi vse tri ugrabili na isti dan.

Približno 14 dni pred nameravanimi ugrabitvami so na silo slekli sedem angleških vojakov in jim ukradli vojaške uniforme (2 v Barkovljah, 3 v Bošketu pri Sv. Ivanu in 2 v Rojanu). Po načrtu bi moral Martinjaka ugrabiti Albert Dovgan - Vinko s pomočjo šoferja Ivana Hrvatiča. Za ugrabitev Ivana Martelanca so bili določeni Oskar Petelin, Leopold Furlan - Dečko in šofer Alojz Jurca, za Staretovo ugrabitev pa Albert Gruden - Blisk in Lesjak s šoferjem Nevom Pahorjem. Oznovci so bili pri akcijah po večini oblečeni v ukradene angleške uniforme.

Ker je 26. oktobra 1945 zvečer Ivan Martelanc prišel na predvideno mesto ugrabitve z ženo Malči, so ugrabili oba. Martelanc se je ugrabitvi fizično upiral, zato so ga težje ranili. Lažje ranjena pa sta

bila tudi njegova ugrabitelja Leopold Furlan - Dečko in Alojz Jurca. Zakonca Martelanc so odvedli preko Boršta v cono B in nato v Centralne zapore v Ljubljano. Oba so umorili.

Martinjaka naj bi ugrabili na Corso Vittorio Emanuele (danes Corso Italia) in odvedli po isti poti v Centralne zapore. Martinjak je bil od vseh ugrabljenih edini sojen in čez leta izpuščen.

Saboterji, ki so bili določeni za ugrabitev Miloša Stareta, so pomotoma ugrabili in privedli v cono B nekega tržaškega delavca (pristaša jugoslovanskega komunističnega režima), ki so ga naslednji dan izpustili in mu zaradi povzročenih poškodb izplačali 20.000 din odškodnine. Poizkus ugrabitve so ponovili naslednji dan, ker pa je bil Stare orjak in zelo mladosten, mu je uspelo, da se je iztrgal iz rok ugrabiteljev in zbežal ter se kasneje zatekel v Italijo.

Dne 22. februarja 1946 so pri železniški postaji v Trstu ugrabili dr. Albina Šmajda, odvetnika, predvojnega poslanca SLS, enega ključnih mož Narodnega odbora za Slovenijo, in ga odpeljali v Centralne zapore v Ljubljano ter usmrtili. Ugrabitev so izvedli Albert Dovgan - Vinko, Leopold Furlan - Dečko, Nevo Pahor in Alojz Jurca.

Leta 1946 so ugrabili tudi dr. Vinka Koširja, ki je bil četniški organizator, po rodu iz Vipavske doline, in se je v Trst umaknil iz Ljubljane. Kot beremo v dokumentih, je bil ugrabljen v stanovanju omenjenega Udoviča pri Sv. Ivanu, kamor ga je Udovič, v dogovoru z ugrabitelji, zvabil s povabilom na kosilo. Odpeljan je bil v Centralne zapore v Ljubljano. Ugrabila sta ga Albert Gruden - Blisk in Albert Dovgan - Vinko.

V začetku leta 1946 je, kot piše v dosjeju, Albert Dovgan - Vinko likvidiral na Občinah pri tramvajski postaji 35-letnega poročenega moškega, člana Slovansko-italijanske antifašistične unije, ki naj bi bil angleški agent. Umorjenega so nato z velikim slovesom pokopale slovenske komunistične organizacije kot žrtev fašizma.

Februarja 1946 so agenta Ozne, nekega Pina, študenta prava, doma iz Rocola, zaposlenega pri Pokrajinskem narodnoosvobodilnem odboru (PNOO), povabili na sestanek k Sv. Ivanu, ker so ga sumili, da sodeluje tudi z angleško obveščevalno službo. Na sestanku sta ga zaslišala Winkler in Špacapan. Ko sta ugotovila, tako piše v dosjeju, da je bil dvojni agent, ga je čez nekaj dni iz stanovanja odvedel Albert Dovgan - Vinko in ga likvidiral. Truplo so nato odvrgli v »bazoviško jamo«.

Del dokumenta o akcijah na Primorskem, kot sta jih 2. avg. 1952 obnovila Franc Špacapan - Črt in Albert Dovgan - Vinko (vir: Arhiv Republike Slovenije, SI AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve, t. e. 2965, dosje 9134, Veri Winkler).

»Oznovci so bili pri akcijah po večini oblečeni v ukradene angleške uniforme.«

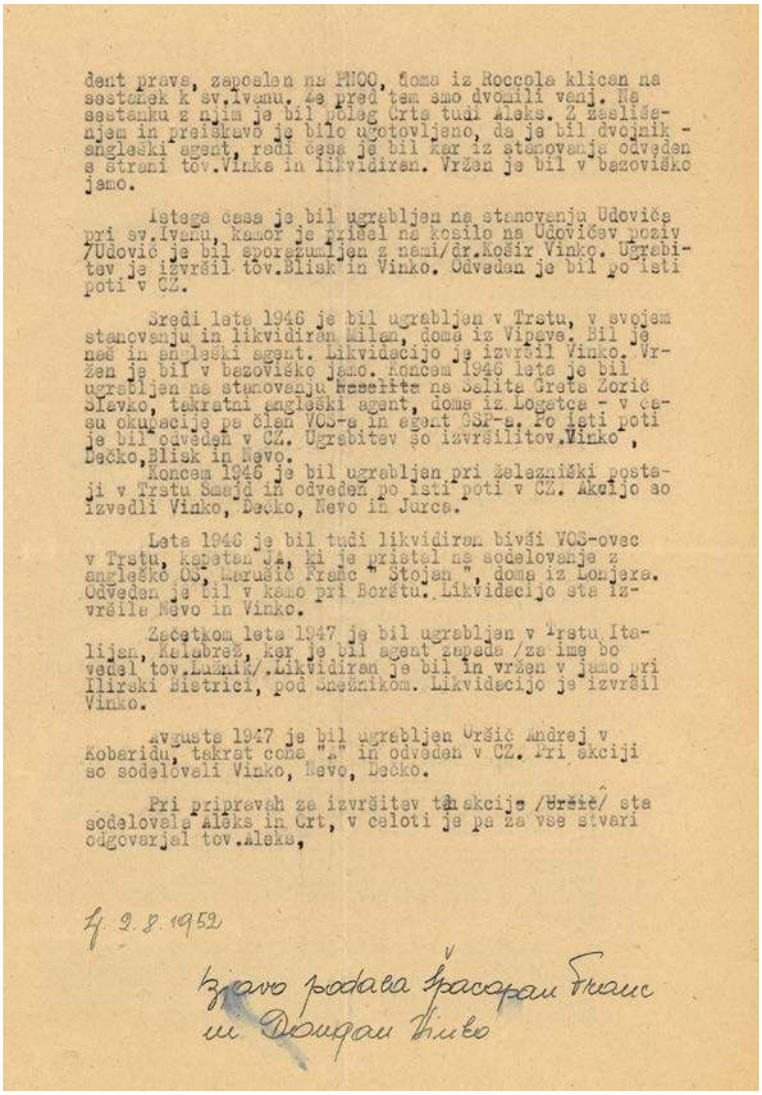

dent prava, zaposlen na PNOO, doma iz Roccola klican na sestanek k sv.Ivanu. Že pred tem smo dvomili venj. Na sestanku z njim je bil poleg Črta tudi Aleks. Z zaslišanjem in preiskavo je bilo ugotovljeno, da je bil dvojnik - angleški agent, radi česa je bil kar iz stanovanja odveden s strani tov.Vinka in likvidiran. Vržen je bil v bazoviško jamo.

Istega časa je bil ugrabljen na stanovanju Udoviča pri sv.Ivanu, kamor je prišel na kosilo na Udovičev poziv /Udovič je bil sporazumljen z nemi/dr.Košir Vinko. Ugrabitev je izvršil tov.Blisk in Vinko. Odveden je bil po isti poti v CZ.

Sredi leta 1946 je bil ugrabljen v Trstu, v svojem stanovanju in likvidiran Milan, doma iz Vipave. Bil je neš in angleški agent. Likvidacijo je izvršil Vinko. Vržen je bil v bazoviško jamo. Koncem 1946 leta je bil ugrabljen na stanovanju ~~Kosčita~~ na Selita Greta Zorić Slavko, takratni angleški agent, doma iz Logatca - v času okupacije pa član VOS-a in agent OSN-a. Po isti poti je bil odveden v CZ. Ugrabitev so izvršili tov.Vinko, Dečko,Blisk in Nevo.

Koncem 1946 je bil ugrabljen pri železniški postaji v Trstu Šmajd in odveden po isti poti v CZ. Akcijo so izvedli Vinko, Dečko, Nevo in Jurca.

Leta 1946 je bil tudi likvidiran bivši VOS-ovec v Trstu, kapetan JA, ki je pristal na sodelovanje z angleško OS, Marušič Franc " Stojan ", doma iz Lonjera. Odveden je bil v kamo pri Boršt. Likvidacijo sta izvršila Nevo in Vinko.

Začetkom leta 1947 je bil ugrabljen v Trstu Italijan, Kalabrez, ker je bil agent zapada /za ime bo vedel tov.Lužnik/.Likvidiran je bil in vržen v jamo pri Ilirski Bistrici, pod snežnikom. Likvidacijo je izvršil Vinko.

Avgusta 1947 je bil ugrabljen Uršič Andrej v Koberidu, takrat cona "A" in odveden v CZ. Pri akciji so sodelovali Vinko, Nevo, Dečko.

Pri pripravah za izvršitev ~~te~~ akcije /~~Uršič~~/ sta sodelovala Aleks in Črt, v celoti je pa za vse stvari odgovarjal tov.Aleks,

4. 2. 8. 1952

Izjavo podala Špacapan Franc in Dovgan Vinko

Sredi leta 1946 so na njegovem stanovanju v Trstu ugrabili in likvidirali nekega Milana, doma iz Vipave. Tudi on naj bi bil dvojni agent. Likvidacijo je na podlagi omenjenega vira izvršil Albert Dovgan - Vinko. Tudi to truplo so odvrgli v »bazoviško jamo«.

Konec leta 1946 so v Trstu ugrabili Slavka Zoviča, doma iz Logatca (medvojni član VOS-a, nato DOS-a in gestapa). Špacapan in Dovgan sta izjavila, da so ga ugrabili v stanovanju v ulici Salita di Gretta v Trstu. Sumili so ga, da je angleški agent. Odveden je bil v Centralne zapore v Ljubljano. Ugrabili so ga Albert Dovgan - Vinko, Leopold Furlan - Dečko, Albert Gruden - Blisk in Nevo Pahor. Novinar Ivo Jevnikar v svojem referatu o dr. Ernestu Jazbecu, ki bo izšel v zborniku, na podlagi spominov prof. Ljuba Sirca piše, da je Zoviča ugrabil Winkler s pomočniki kar na cesti v Trstu.

Leta 1946 so likvidirali že omenjenega bivšega VOS-ovca v Trstu, kapetana Jugoslovanske armade Franca Marušiča - Stojana, ki je bil doma iz Lonjerja. Ugrabitelji so ga odvedli do jame pri Borštu in ga tam likvidirali. Kot piše v dokumentih, sta ga likvidirala Nevo Pahor in Albert Dovgan - Vinko. Umorili so ga, ker naj bi sodeloval z angleško obveščevalno službo. Sodelovanja z Angleži so ga obtožili, ker se je 20. maja skesal in priznal, da je skupaj z Albertom Grudnom - Bliskom 3. maja 1945 na domu ugrabil mlajšo žensko, Doro Čok iz Lonjerja, ker naj bi delovala proti partizanom. Pri Dorini ugrabitvi naj bi sodelovala tudi Danilo Pertot in Vladislav Ferluga. Po ugrabitvi so Čokovo za dva dni zaprli v vojaško kasarno pri Sv. Ivanu. Zvečer 5. maja naj bi jo iz kasarne odpeljali do jame pri Gropadi (»foiba di Gropada«), kjer naj bi ji najprej roke zvezali z žico in jo živo vrgli v 64 m globoko brezno. Oblasti so ostanke trupla našle v omenjeni jami. Ob priznanju je Marušič skesano zanikal vsakršno Dorino krivdo in povedal, da je celo delala za partizane kot kurirka.

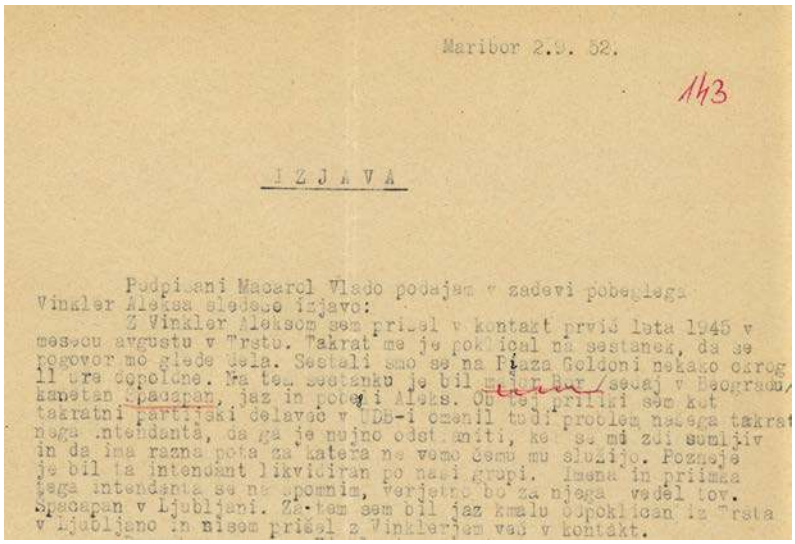

Maribor 2.9. 52.

143

IZJAVA

Podpisani Macarol Vlado podajam v zadevi pobeglega Winkler Aleksa sledečo izjavo:

Z Winkler Aleksom sem prišel v kontakt prvič leta 1945 v mesecu avgustu v Trstu. Takrat me je poklical na sestanek, da se pogovori glede dela. Sestali smo se na Piazza Goldoni nekako okrog 11 ure dopoldne. Na tem sestanku je bil mlajši Ber[illegible] sekaj v Beograd[illegible] kapetan Špacapan, jaz in poleg Aleks. Ob tej priliki sem kot takratni partijski delavec v UDb-i omenil tudi problem nekega takratnega intendanta, da ga je nujno odstraniti, ker se mi zdi sumljiv in da ima razna pota za katera ne vemo čemu mu služijo. Poznejše je bil ta intendant likvidiran po naši grupi. Imena in priimka tega intendanta se ne spomnim, verjetno bo za njega vedel tov. Špacapan v Ljubljani. Zaradem sem bil jaz kmalu odpoklican iz Trsta v Ljubljano in nisem prišel z Winklerjem več v kontakt.

Pričevanje o umoru nedefiniranega intendanta pri Udbi v Trstu (vir: Arhiv Republike Slovenije, SI AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve, t. e. 2965, dosje 9134, Veri Winkler, Izjava Macarol, 2. 9. 1952)

»5. maja naj bi jo odpeljali do jame pri Gropadi, kjer naj bi ji najprej roke zvezali z žico in jo živo vrgli v 64 m globoko brezno.«

V začetku leta 1947 so v Trstu ugrabili in nato likvidirali nekega Italijana iz Kalabrije (v viru piše, da je bil »zahodni agent«). Truplo so odvrgli v jamo pri Ilirski Bistrici pod Snežnikom. Likvidiral ga je Albert Dovgan - Vinko.

V dosjeju Winkler obstaja še en dokument, ki navaja, da sta Veri Winkler - Aleks in Franc Špacapan - Črt aprila leta 1947 pripeljala neko žensko iz Ljubljane v Divačo, kjer so jo še isto noč likvidirali. Ime ženske ni navedeno in tudi ni napisano ime njenega morilca.

Iz nekaterih dokumentov lahko slutimo, da je Winklerjeva skupina izvedla tudi še nekatere druge umore, ki bi jih bilo treba še raziskati.

Prikaz življenjske poti posameznih navedenih operativcev

Ko s pomočjo arhivskega gradiva spremljamo delovanje Winklerjevih operativcev skozi leta, se nam pokaže značilen vzorec prepletenosti slovenske družbe z udbovsko mrežo v prejšnjem režimu.

Albert Gruden - Blisk je bil rojen 6. novembra 1923 v Šempolaju pri Nabrežini. Pri VOS-u je deloval od jeseni 1943. V Istro ga je poslal Vidko Hlaj. Med partizani je bil znan po svojih drznih akcijah proti nemškemu okupatorju, zato je po vojni prejel več borčevskih odlikovanj in priznanj. Še danes velja za narodnega heroja in ima v Sežani doprsni kip.

Zgodovinopisci in viri pa mu pripisujejo tudi več zločinov nad civilisti, med drugim naj bi na čelu skupine knojevcev ugrabil in na okruten način umoril tri člane družine Guštinčič na domu na Suhorju v Brkinih 13. marca 1945. Po ugotovitvah Martina Breclja naj bi bil Gruden tudi eden izmed morilcev zakoncev Vuk 10. marca 1944 v Rossettijevi ulici v Trstu.

Po vojni je bil od junija do julija 1947, ko so ga aretirali Anglo-Američani, tudi vodja oznovske (udbovske) sabotažne skupine pod Winklerjevim poveljstvom. Izpuščen je bil decembra istega leta. Leta 1952 je bil uslužbenec Exporta v Kopru. Do upokojitve je večinoma deloval v Sežani, kjer je bil referent na Odseku za notranje zadeve. Umrl je leta 1982.

KOMUNISTIČNA PARTIJA JUGOSLAVIJE

ČLANSKA KNJIŽICA

Št. 356622

Albert A. Gruden

Je član Komunistične Partije Jugoslavije od junija 1943.

Sekretar

Sežana, dne 28. februar 1950 l.

»Še danes velja za narodnega heroja in ima v Sežani doprsni kip.«

Zgoraj: partijska izkaznica Alberta Grudna – Bliska iz leta 1950 (vir: SI AS 1589, Centralni komite ZK Slovenije, članski dokumenti, t. e. 4542, Komunistična partija Jugoslavija, Članska knjižica, 28. 2. 1950);

levo: Albert Dovgan - Vinko (vir: SI AS 1589, Centralni komite ZK Slovenije, članski dokumenti, t. e. 3867, Komunistična partija Jugoslavije, Članska knjižica, 11. 5. 1948)

Albert Dovgan - Vinko. Pisali so ga tudi kot Dougan in Dolgan. Rojen je bil 19. novembra 1927 v številni kmečki družini v Šembijah (obč. Ilirska Bistrica) in umrl 10. julija 1982. Končal je 5 razredov osnovne šole. Znal je italijanski in nemški jezik. Po napadu partizanov na italijansko postojanko leta 1942 v bližini Šembij je bil z nekaterimi drugimi civilisti aretiran in štiri mesece zaprt v Kopru, kjer so ga pretepali in mučili. Takrat se je zaklel, da se bo maščeval. Dne 9. septembra 1943 je odšel v partizane, kjer je deloval najprej kot mitraljezec v Tomšičevi brigadi. Januarja 1944 je postal mitraljezec pivškega VOS-a in 10. oktobra 1944 član oznovske sabotažne skupine za Trst, kjer je ostal do aprila leta 1946, ko se je z drugimi operativci umaknil v Divačo. Od tam je spomladi leta 1947 odšel v Ljubljano, kjer je bil še naprej zaposlen pri Udbi. Njegova plača s činom poročnika pri Udbi je z dodatki novembra 1952 znašala 12.900 din.

O delovanju na Tržaškem je zapisal: »V tem času sem se prepričeval v iskrene namene partizanstva in z vnemo tolkel sovražnika, kar dokazujejo moje številne akcije.« V arhivskem gradivu se omenja kot povojni likvidator vsaj petih ljudi. Sodni spisi »lonjerskega procesa« iz leta 1947 pa nakazujejo, da naj bi sodeloval pri nekaterih likvidacijah na Tržaškem že med vojno.

Član KP je postal 15. marca 1945. Prejel je številna partizanska odlikovanja. Albert je bil starejši brat Stanislava Dovgana - Staneta, rojenega 13. novembra 1935 v Šembijah, ki je tudi bil poklicni udbovec. Igor Omerza je odkril, da sta brata Dovgana sodelovala v operaciji Jadran leta 1975 pri ugrabitvi srbskega poslovneža Bate Todorovića na italijanski avtocesti 10 km pred prelazom Brenner. Stane Dovgan je postal v 70. letih visok funkcionar Udbe. Vodil je ljubljanski center državne varnosti. Dne 18. septembra 1979 so njegovi agenti izvedli neuspeli bombni napad v prostorih Domovinskega muzeja v Velikovcu na avstrijskem Koroškem. Stane se je ukvarjal tudi z udbovsko vzporedno ekonomijo. Umrl je januarja 2020.

Nevo Pahor se je rodil 12. novembra 1925 v Prvačini. Od oktobra 1943 je sodeloval v VOS-u. V KP je bil sprejet februarja 1944. Po odhodu iz Trsta in Divače je nekaj let še delal pri Udbi. Kot udbovec je bil zaposlen pri podjetju Napred. Opravljal je službo komercialista. Leta 1949 je bil na podlagi sklepa celice Udbe za Ljubljana mesto kaznovan z izključitvijo iz Udbe in KPJ ter aretacijo. Kazen so mu izrekli, ker je zamolčal, da naj bi se v času okupacije »v zaporu pred okupatorjem izdajalsko vedel«. Očitali so mu tudi malomarno in oportunistično delovanje v Udbi. V nekaterih virih piše, da so ga iz Udbe izključili leta 1952.

Leta 1967 je bil ponovno sprejet v članstvo Zveze komunistov. V 80. letih je deloval pri podjetjih Centroproduct in Genex.

»Leta 1952 ga je sodišče v Trstu skupaj z Bliskom obsodilo v odsotnosti na dosmrtno ječo.«

Leopold Furlan - Dečko (vir: SI AS 1589, Centralni komite ZK Slovenije, članski dokumenti, t. e. 2957, KP, Anketni list, 30. 7. 1947);

Oskar Petelin (vir: Odbor Republiške skupnosti borcev Varnostno-obveščevalne službe OF Slovenije, Zbornik fotografskih dokumentov o razvoju in delovanju VOS OF Slovenije 1941–1944, Ljubljana 1984, str. 191);

Franc Špacapan - Črt (vir: SI AS 1589, Centralni komite ZK Slovenije, članski dokumenti, t. e. 4512, KP, Anketni list, 19. 12. 1946)

Leopold Furlan - Dečko se je rodil 15. novembra 1925 v Prvačini. Po kapitulaciji Italije se je vrnil iz posebnih bataljonov in 15. novembra 1943 odšel v NOB. Sprejet je bil v VOS in leta 1944 v Ozno ter KPJ. Avgusta 1944 je bil dodeljen sabotažni skupini za Trst. 3. aprila 1945 ga je ujela nemška policija. V tržaških zaporih je bil zaprt do konca vojne.

Po vojni je deloval v Winklerjevi operativni skupini v Trstu, kasneje pri Udbi v Ljubljani. Leta 1952 je bil v službi pri Udbi na Ptuju.

Oskar Petelin se je rodil 24. februarja 1923 v Gabrovici (obč. Sežana). V NOB je vstopil leta 1942, v VOS-u je deloval od oktobra 1943. Januarja 1945 je postal član KPJ. V sabotažni skupini v Trstu je deloval od leta 1944 pa vse do aretacije novembra 1945. Vmes je bil za krajši čas poslan v Ajdovščino. Kasneje je šel v Ljubljano.

Leta 1952 ga najdemo kot uslužbenca Udbe Nova Gorica. Tudi živel je v Novi Gorici.

Danilo Pertot, poročnik Udbe. Rojen je bil 2. maja 1926 v Lonjerju pri Trstu. Po poklicu je bil strugar. V partizanih je bil od leta 1943. V VOS je vstopil januarja 1944, maja istega leta pa še v KPJ. Pri sabotažni skupini v Trstu je bil od leta 1943 do konca leta 1946, ko je bil premeščen k Udbi v Ljubljano. V Udbi je opravljal več funkcij. Od oktobra 1947 do konca decembra 1948 je delal na informativnem odseku. Od januarja 1949 do novembra 1950 je bil pomočnik pooblaščenca IV. rajona oddelka Ljubljana mesto. Od 1. novembra 1950 do 1. decembra 1951 je bil paznik v Centralnih zaporih. Od decembra 1951 do februarja 1952 je bil organ za cenzuro pošte na III. oddelku Udbe za Slovenijo. Od februarja 1952 je bil zaposlen na I. oddelku Udbe pri podpolkovniku Kavčiču. Pri Udbi je bil do leta 1955. Leta 1952 ga je sodišče v Trstu skupaj z Bliskom obsodilo v odsotnosti na dosmrtno ječo. Umrl je v leta 2019 v Ljubljani.

Vsaj trije tržaški operativci so po odhodu iz Udbe v začetku petdesetih let zasedali direktorska mesta.

Franc Špacapan - Črt (roj. 15. junija 1923 v Ozeljanu, umrl verjetno 2001) je po tem, ko je bil zaradi Winklerjevega pobega izključen iz Udbe leta 1952, šel študirat na fakulteto za strojništvo, kjer je diplomiral in postal strojni inženir.

Leta 1960 je bil direktor za proučevanje in organizacijo dela pri Občinskem ljudskem odboru (OLO) Koper. Leta 1973

Desno: Franc Braniselj - Ciril, slikan v Ljubljani leta 1942 (vir: Odbor Republiške skupnosti borcev Varnostno-obveščevalne službe OF Slovenije, Zbornik fotografskih dokumentov o razvoju in delovanju VOS OF Slovenije 1941–1944, Ljubljana 1984, str. 191)

pa je bil zaposlen v Luki Koper, kjer je bil predsednik kadrovske komisije delovne enote (DE) Izgradnje.

Marcel (Marčelo) Kralj je bil rojen 29. septembra 1925 v Gabrovcu v občini Zgonik pri Trstu. Pred vojno se je izučil za strojnega ključavničarja. V NOB in VOS je vstopil oktobra 1943. Član KPJ je bil od januarja leta 1944. Pri sabotažni skupini v Trstu je ostal do marca 1946, ko je bil premeščen v Ljubljano. Leta 1950 ga zasledimo kot organ Udbe v Novi Gorici, kjer je nadziral in »vrboval« ljudi. Leta 1952 je bil organ Udbe v Kopru. V Udbi je bil do oktobra 1953.

Leta 1954 je postal ustanovni direktor prehrambnega podjetja Začimba Portorož, ki se je leta 1963 preimenovalo v Začimba-Soline Portorož, od leta 1964 pa je imelo ime Droga Portorož. Direktor Droge je bil do leta 1984. Umrl je v Izoli leta 1996.

Braniselj Franc - Ciril je bil rojen 13. februarja 1917 v Cerknici, umrl je 25. januarja 2009. V Mariboru je leta 1936 končal trgovsko akademijo. V partizane je vstopil februarja 1943. V VOS-u je bil od 1. februarja 1944, ko je bil sprejet v VOS za Istro, nato za Trst. Od aprila 1944 do osvoboditve je bil vodja obveščevalne službe pri VOS-u za Trst. Poleg organizacije obveščevalnega dela je neposredno sodeloval v več akcijah v Trstu. Obveščevalec v Trstu je ostal tudi po vojni in sodeloval z Winklerjem. Leta 1952 je bil izključen iz KP in rehabilitiran leta 1955. Pri Udbi je delal do oktobra 1952. Dobil je številna odlikovanja.

Kasneje je zasedal številna direktorska mesta v gospodarstvu. Bil je direktor Gorenjske predilnice (1956–1963), nato direktor Loških tovarn hladilnikov v Škofji Loki (1963–1977) in direktor rudnika urana Žirovski vrh (1977–1981). Bil je tudi poslanec zvezne skupščine SFRJ v letih 1969–1975.

VIRI IN LITERATURA

Uporabljeno arhivsko gradivo:

Arhiv Republike Slovenije

SI AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve, t. e. 2965, dosje 9134, Veri Winkler
SI AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve, MA 80-12 (Proces proti partizanom v Trstu)
SI AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve, t. e. 1551, 1570, 1571, 1572, 1573, 1575
SI AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve, MF, GC 004308
SI AS 1589, Centralni komite ZK Slovenije, t. e. 4512, 4542, 3867

Pokrajinski arhiv Koper
Gospodarsko sodišče, t. e. 489.2

Pokrajinski arhiv Nova Gorica
PANG 415, t. e. 119

Literatura:

- Martin Brecelj, Anatomija političnega zločina, Trojni umor v Rossettijevi ulici med ugibanji in dejstvi, Mladika, Trst 2016
- Nevenka Troha, Komu Trst, Slovenci in Italijani med dvema državama, Modrijan, Ljubljana 1999
- Igor Omerza, 88 stopnic do pekla, Mohorjeva, Celovec 2013
- Igor Omerza in Rado Pezdir, »Odšel je nevarni mož mnogih skrivnosti – odšel je slovenski Carlos Šakal!«, Reporter, 13. jan. 2020, št. 2